

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAAL- JA HARIDUSTEADUSKOND
ERIPEDAGOOGIKA OSAKOND

Lilian Pai

**LAPSEVANEMATE TEGEVUS JA HOIAKUD KOOLIEELIKUTE
KÄITUMISKULTUURI MÕJUTAMISEL**

Bakalaureusetöö

Läbiv pealkiri: Lapsevanemate kasvatustegevused ja laste käitumiskultuur

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Inger Kraav, emeriitdotsent (pedagoogika)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Pille Häidkind, PhD

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Lapsevanemate tegevus ja hoiakud koolieelikute käitumiskultuuri mõjutamisel

KOKKUVÕTE

Käesolev uurimistöö keskendub vanemate kasvatustegevustele ja hoiakutele laste käitumiskultuuri mõjutamisel. Töö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas hindavad lapsevanemad käitumiskultuuri teiste kasvatusvaldkondade seas, milliseid võtteid nad laste käitumise kujundamisel rakendavad ja kas lapsevanema käitumiskultuur mõjutab lapse käitumiskultuuri. Käesolev uuring viidi läbi kolme Tartu linna lasteaiarühma vanemate seas ning ankeedile vastas kokku 24 lapsevanemat. Mõõtevahendina kasutati struktureeritud ankeeti. Tulemuste põhjal selgus, et lapsevanemad hindavad teiste kasvatusvaldkondade hulgas käitumiskultuuri väga kõrgelt ning peavad enda mõju lapse käitumiskultuuri kujunemisele väga oluliseks. Koduses kasvatuses rakendatavate kasvatusvõtete hulk on küllaltki varieeruv.

Märksõnad: käitumiskultuur, eeskuju, käitumisharjumused, kasvatustegevus

Parents` child rearing practices and values affecting pre-schoolers behavioural culture

SUMMARY

The current thesis focuses on parents' child-rearing practices and values in teaching cultural behaviour to their children. The purpose of the research is to find out how parents assess cultural behaviour among other areas in their child upbringing process, what kinds of practices they use to influence their child's behaviour and is there a correlation between cultural behaviour of parents and children. The research was conducted among kindergarten pre-schoolers' in Tartu. The polls were answered by 24 parents. As a measuring device a structured questionnaire was used. The results showed that parents rate cultural behaviour highly compared to other areas in their child upbringing process. Parents value their impact shaping their children's behaviour highly and child rearing practices vary considerable among parents.

Keywords: behavioural culture, role model, behaviour habits, child rearing practices

Sisukord

Kokkuvõte	2
Sisukord.....	3
Sissejuhatus	5
1. Käitumiskultuuri mõiste	5
2. Millised sotsiaalsed oskused on olulised käitumiskultuuri saavutamiseks?	7
2.1 Emotsioonide kontroll	7
2.2 Verbaalsed ja keelelised sotsiaalsed oskused viisakuse kujunemisel	8
2.3 Prosotsiaalsed oskused, eneseregulatsioon	10
2.4 Viisakas söömiskäitumine.....	11
2.5 Viisakus konfliktides.....	12
3. Käitumisharjumuste kujundamine.....	12
4. Uurimistöö eesmärk ja hüpoteesid	13
4.1 Käitumiskultuuri olulisus võrreldes teiste kasvatustegevuse valdkondadega.....	14
4.2 Vanemate mõju olulisus lapse käitumiskultuuri kujundamisel.....	14
4.3 Lapsevanema käitumiskultuuri mõju lapse käitumiskultuurile.....	14
4.4 Võtted ja vahendid käitumiskultuuri mõjutamiseks.....	15
4.5 Vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile	15
4.6 Kokkuvõte käesoleva töö eesmärkidest ja hüpoteesidest.....	16
5. Metoodika.....	16
5.1 Valim.....	16
5.2 Mõõtevahend.....	16
5.3 Protseduur	17
6. Tulemused	17
6.1 Perede üldiseloomustus:.....	17
6.2 Käitumiskultuur ja teised kasvatusvaldkonnad.....	18

6.3 Lapsevanemate ja teiste lähedaste inimeste mõju lapse.....	19
6.4 Lapsevanema käitumiskultuuri mõjutab lapse käitumiskultuuri.....	20
6.5 Võtteid ja vahendeid käitumiskultuuri mõjutamiseks	21
6.6 Vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile	21
7. Arutelu.....	22
7.1 Käitumiskultuur ja teised kasvatusvaldkonnad.....	22
7.2 Lapsevanemate ja teiste lähedaste inimeste mõju lapse käitumiskultuurile.	23
7.3 Lapsevanema käitumiskultuur mõjutab laste käitumiskultuuri.....	24
7.4 Vanemate kasvatustegevuse mõju laste käitumiskultuuri mõjutamisel	25
7.5 Vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile	26
8. Uurimistöe olulisus, piirangud, ettepanekud.....	26
Kasutatud kirjandus:.....	29
Lisa 1	36

Sissejuhatus

Lapse arengut mõjutavateks olulisteks teguriteks on tema sünnipäraseks eeldused ja isikuomadused; vanusest tulenevad sotsiaalsed kogemused ja oskused; kasvukeskkond ja kasvatus (Saarits, 2005). Lapse käitumist kujundavad koolieelses eas eelkõige lapse vajadused, alates füsioloogilistest vajadustest (soojuse, toidu ja puhkuse järele), lõpetades vajadusega olla kaitstud ja tunda end turvaliselt. Laps peab tundma, et teda armastatakse tingimuseteta ning temast tuntakse rõõmu. Laps vajab oma ellu korda, rutiini, reegleid ning stabiilsust (Valvas, 2007).

Igapäevase keskkonna, milles laps viibib määratlevad suuremas osas just tema vanemad: päevakava, õppimine, eneseteenindamise kohustused, majapidamistöõde tegemine jms. Vanases eas korrigeerivad vanemad laste suhteid välismaailmaga: suhtlemine kaaslastega, käitumine avalikus kohas, suhtumine riigi ja ühiskonna omandisse ning loodusesse (Roots 1984). Vanemate teadmatus, saamatus ning oskamatus lapse kasvatamisel kahjustavad nii indiviidi kui ühiskonda (Kurm, 1985). Seetõttu on oluline vanemate teadvustamine ja harimine kasvatusteaduste valdkonnas.

Just lapsepõlves pannakse alus isiksuse omadustele ning sotsiaalsetele oskustele, orientatsioonidele ja väärtustele ning sotsiaalsete normide järgimisele (Tropp & Saat, 2008). Valdava osa käitumismallidest ja hoiakutest omandavad lapsed vanematelt. Väga oluline on seejuures, et lapsevanemad ka ise headest kommetest kinni peaksid ja neid mitte ainult suusõnaliselt ei püüaks oma lastele edasi anda. Tähtis on vanemate eeskujulik käitumine viisakusreeglite täitmisel (Roots, 1984).

Käesoleva bakalaureusetöö meetod on töö teoreetilises osas refereerimine ja uurimuslikus osas anketeerimine. Uurimuse läbiviimiseks koostas töö autor küsimustiku ning andmete analüüsimiseks viidi läbi kvantitatiivanalüüs. Andmetöötluks kasutati tabelarvutusprogrammi MS Excel. Teooria osas seletatakse lahti käitumiskultuuri mõiste, selle seos lapse sotsiaalse arenguga ning vanemate kasvatustegevuse mõju lapse käitumisele

1. Käitumiskultuuri mõiste

Vene psühhoterapeut Vladimir Levi järgi on käitumiskultuur inimkonna kultuuri üks elementidest, millest peab omandama selle, mis inimese arusaamade järgi väärtuslik ja ühiskonnale kohane. Käitumiskultuuri järgi dikteeritakse käitumispõhimõtted ja normid, inimese suhtumine ning tema kohustused ühiskonna ja kaasinimeste vastu. (Aasamaa, 1976). Käitumiskultuuri on defineeritud ka kui oskusi ja harjumusi laitmatult käituda. Hea

käitumisega tavalisid järgiv või neile vastava käitumisega ning heade kommetega inimest iseloomustatakse viisakana (EKSS).

Viisakas käitumine on sotsiaalselt kohane ja korrektne, teiste inimestega arvestav ning kombeid järgiv. Lakoffi (1989) järgi hõlmab viisakus ka kohase keele kasutamise aspekti, mis lähtub sotsiaalselt aktsepteeritud normidest (Armasu, 2013). Kera järgi dikteerivad sotsiaalsed normid inimestele, kuidas oleks erinevates situatsioonides sobilik käituda (Kera, 1999). House (2012) on välja toonud ka kultuuri spetsiifilisuse olulisuse viisaka käitumise tõlgendamisel, näiteks sotsiaalsetele tavadele vastava suhtlusstrateegia valik ning keeleliste formaalsuste kasutamine, näiteks - teietamine lugupidamise näitamiseks (House, 2012).

Käitumisoskuste kujunemist on seostatud sotsiaalse arenguga, mis peaks kindlustama ühiskonnas elamiseks vajalike sotsiaalsete oskuste ja pädevuste omandamise (Krull, 2001). Juba omandatud käitumisoskusi, hoiakuid ja norme nimetatakse sotsiaalseks kompetentsuseks (Saarits, 2005). Need sotsiaalsed pädevused näitavad inimese toimetulekut sotsiaalsetes olukordades, oskust valida eetiliselt sobivat käitumist, saada läbi teiste inimestega, olla suhete loomisel kompromissialdis ning tunda vastutust oma käitumise eest (Kera, 1999).

Suhtlemisel eristatakse nelja olulist komponenti: grammatiline, sotsiolingvistiline, suhtlusstrateegia ja diskursuse kompetentsus, mis kokku moodustavad suhtluskompetentsuse (Lin, Su, Ho, 2009). Juba lapsepõlves pannakse alus isiksuse omadustele ning sotsiaalsetele oskustele, orientatsioonidele ja väärtustele ning sotsiaalsete normide järgimisele (Tropp & Saat, 2008). Sotsiaalse õppimise teooria järgi õpivad lapsed sotsiaalseid oskusi eelkõige matkides oma vanemate tegevust ning jälgides, kuidas iniviidid käituvad erinevates sotsiaalsetes situatsioonides ning keskkondades (Butterworth & Harris, 2002). Täiskasvanute positiivset eeskujut koos lapse iseseisva tegevusega peetakse püsivate käitumisharjumuste kujundamise põhiteguriks (Roots, 1984). Mitmetes uurimustest on välja toodud, et vanemate hoiakud ja käitumine on olulised faktorid laste sotsiaalsete oskuste omandamiseks. Kui lapsevanemad ei võimalda oma lastele sobivat keskkonda sotsiaalsete oskuste vaatlemiseks ning jäljendamiseks ning ei toeta neid nende harjutamisel, siis võib see pärssida nende sotsiaalse võimekuse kujunemist (Aydoğana, Kılınça, Tepetaú, 2008). Uurimuses (2011) on tõestatud, et kui sekkuda laste juhendamisse sotsiaalsete oskuste omandamisel, tuvastades esmalt laste puudulikud sotsiaalsed oskused ning neid teadlikult instruktsioonide andmise, modelleerimise, rollimängude ja tagasiside abil ja lapsi julgustades arendada, siis on võimalik parendada laste kuulamis-, konfliktilahendusoskust, juhiste järgi tegutsemist ning mõistmist, millal sobib mida öelda (Sheridan, al et, 2011). Viisakusharjumuste omandamine sotsiaalsete

tegevuste kaudu on oluline viis viisaka keele kasutuse, empaatia väljendamise ning erinevate suhtlemisstrateegiate õppimiseks (Burdelski, 2010).

Viisakust on teadlaste poolt erinevalt tõlgendatud. Tuntuim viisakusteooria on loodud Browni ja Levinsoni poolt (1987). See teooria põhineb *face* ehk näo mõistel, mille kohaselt inimesel arvatakse olevat kaks nägu - nii eemaletõukav kui ka ligitõmbav. Inimeste vaheline suhtlus on pidev näo ohustamine. Kui inimest rünnatakse halvustavalt, saab kannatada näo positiivne pool, kui toimub positiivne interaktsioon, siis negatiivne näo pool. Et kumbki näo pool kannatada ei saaks on olemas selle pehmemdamiseks viisakus (Armasu, 2013).

2. Millised sotsiaalsed oskused on olulised käitumiskultuuri saavutamiseks?

Sotsiaalsed oskused on vajalikud – eelkõige interaktsioonide alustamise, jätkamise, lõpetamise, negatiivsete situatsioonide toimetuleku ja konfliktide lahendamise seisukohast (Güçlü, 1998; Bacanlı, 1999). Nende oskuste areng on eriti oluline lastele, arendamaks häid suhteid teistega, kuuletumaks sotsiaalsetele reeglitele, vastutamise, jagamise ning koostöö oskuste ning abistamise seisukohast. Kriitiliseks perioodiks nende oskuste omandamiseks peetakse koolieelset iga (Yüksel, 2001; Özabacı, 2004; Akman & Gülay, 2006).

2.1 Emotsioonide kontroll

Sotsiaalse ja emotsionaalse kompetentsuste areng koolieelses eas on üks laste põhilisemaid arengu ülesandeid, mis määravad vaimse tervise ja kohanemise koolis ning hilisemas elus (Denham, 2006).

Sotsiaalne ja emotsionaalne kompetentsus viitab järgnevatele oskustele: emotsioonide mõistmine, nende väljendamine ning reguleerimine. Sotsiaalses situatsioonis hästi kohanemiseks on vaja osata adekvaatselt lugeda, interpreteerida ja defineerida enda ning teiste inimeste emotsioone, arvestades seejuures ka sotsiaalseid norme (Morau, Stoica, Tamuletiu, 2011).

Laps peaks oskama oma emotsioone kontrollida ning tundeid kirjeldada juba koolieelse ea lõpuks, lisaks oskama arvestada nii eakaaslaste kui ka täiskasvanute tunnetega (Saarits, 2008). Samateemaline uurimus (2010), mis hõlmas nii laste emotsioonide reguleerimise oskust ja kui ka nende sotsiaalseid oskusi õpetaja ning kaaslastega, viitas, et laste emotsionaalne labiilsus võib olla mõjuvaks teguriks konfliktide tekkimisel õpetajaga ning on eakaaslastele meeldimise seisukohast oluline (Spritz, Sandberg, Maherb & Zajdelc, 2010).

Laste arenev võime reguleerida oma emotsioone võib sõltuda nii laste individuaalsetest omadustest kui ka teistest teguritest - vanus, sugu, pidurdusmehhanismide

kontrollioskuses, meeleteooriast, emotsioonide ja nende väljendamise reeglite teadmistest. Hudson & Jacques'i järgi on efektiivseks emotsioonide kontrolliks lastel vaja teadmisi, millises olukorras milliseid emotsioone on kohane väljendada ning pidurdusmehhanismi reguleerimise oskust (Hudson & Jacques, 2014).

Emotsioonide väljendamine ja emotsioonidest arusaamine on vastastikusel seoses laste lingvistiliste oskustega (Eisenberg, Sadovsky, Spinrad, 2005). Emotsioone väljendav sõnavara kasvab lapse vanusega ning muutub sealjuures kompleksemaks ning eristatumaks. Richardi (2010) järgi olid need lapsed eakaaslaste seas soositumad, kes kasutasid erinevaid sõnu oma emotsioonide väljendamisel ja sotsiaalsetes interaktsioonides ning viitasid ka teiste emotsionaalsele seisundile (Richard et al., 2010). Laste emotsioonide reguleerimise ja väljendamise kujunemise oskust on võimalik arendada läbi teadliku kasvatustegevuse. Uurimus lapsevanema käitumise ja kiindumussuhte mõjust lapse emotsioonide reguleerimise oskusele näitas, et need lapsed, kelle vanemad ilmutasid lapsega tegeledes vähem kontrollivat käitumist ning suuremat poolehoidu, olid emotsioonide väljendamises kompetentsemad (Smith, Calkins & Keane, 2006). Moraalinormide edasi andmine lastele, toimub mitteverbaalsete emotsionaalsete aspektide kaudu interaktsioonis täiskasvanuga. Emotsionaalne kontekst pakub lapsele palju informatsiooni, millele tuginedes võib tekkida arusaamine moraalnormidest. Pere kontekstis tõstavad emotsionaalne kiitus ja hinnang lapse teadlikkust halvast ja heast (Butterworth & Harris, 2002).

2.2 Verbaalsed ja keelelised sotsiaalsed oskused viisakuse kujunemisel

Eelkoolieas ei piisa edukaks suhtlemiseks üksnes keele kasutamise ja tajutava ütluse mõistmisest. Vaja on omandada ka suhtlemise osaoskused (pilkkontakti hoidmine, kaassuhtleja huvi säilitamine, oma kõnevooru ootamine, sobiva strateegi valimine (Hallap & Padrik, 2008).

Collins & Collins (1992) liigitusest lähtuvalt jagunevad suhtlemise sotsiaalsed oskused verbaalseteks ja mitteverbaalseteks. Verbaalsed elemendid on hääle valjus, keele kasutus ning kõne selgus. Mitteverbaalsete elementidena on välja toodud: kehahoiak, žestid, keha liikuvus, puudutamine, silmside, naeratus ja miimika (Günidi, 2013). Aasamaa järgi peegeldub selles, kuidas keegi seisab, kõnnib, istub, käsi ja jalgu hoiab, suhtumine kaasinimestesse. Viisakaks väljendub keha hoiakus, mis peab olema korrektne ning vastavuses olukorraga. Välja on toodud, et see, mis on lubatud üksi olles, ei ole sageli lubatud teiste inimeste juuresolekul (Aasamaa, 1976).

Viisakusreeglite rikkumine suhtlemisel võib põhjustada rohkesti ebameeldivusi ning konfliktisituatsioone. Inimese kasvatatust saab sageli määratleda selle põhjal, kuidas inimene

teistega räägib (Roots, 1984). Eelkooliealiste laste viisaka kõne kujunemist mõjutab enam sotsiaal - kultuuriline kontekst ning eakaaslaste mõju, lapse tunnetus suhtlussituatsioonide normide osas ning tema pragmaatilise kompetentsuse areng (Ladegaard, 2001).

Lingvistiline pragmaatiline kompetentsus on vajalik keeleliste tähenduste väljendamiseks ja mõistmiseks erinevates situatsioonides. Näiteks, miks kõneleja midagi ütleb, mida ta sellega taotleb, kuidas temast aru saadakse ning tema soovide kohaselt käitutakse (Pajusalu, 2010). Keele kasutamise pragmaatilised reeglid on aluseks pea kõikidele interaktsioonidele teiste inimestega. Oskust kasutada keelt sotsiaalselt efektiivsel moel nimetataksegi pragmaatiliseks kompetentsuseks (Nærland, 2010).

Gleason ja Perlmani (1985) uurimusest lähtuvalt mõistavad lapsed pragmaatilise kompetentsuse olemust ning on teadlikud sotsiaalsetest normidest juba varases eas. Seda tõestab asjaolu, et eakaaslastega mängides ei ole viisakus laste jaoks esmatähtis, vaid pigem soovitakse mängus enesekindla käitumisega saavutada eakaaslaste seas poolehoidu ning mõistetakse, et viisaka käitumise järel mängus ei oota neid eakaaslaste poolt tunnustus nii nagu kodus vanematelt. Koduses keskkonnas vanemad eeldatavasti nõuavad lastelt rohkem viisakust ning premeerivad lapsi hea käitumise eest, see motiveerib neid ka eeskujulikumalt antud keskkonnas käituma (Laadegaard, 2003). Lapsevanematel on oluline roll koolieelikute pragmaatilise kompetentsuse arendamisel. Suheldes lapsevanemaga, õpivad lapsed pragmaatilisi reegleid käitumise ning kommete kohta. Need lapsed, kelle vanemad pöörasid suuremat tähelepanu pragmaatiliste situatsioonide selgitamisele, olid kompetentsemad kui nende eakaaslased (Becker, 1994).

Pragmaatiline kompetentsus on oluline igapäevases viisakuses. Eesti keeles võib palve olla esitatud käsklausena, mida harilikult pehmentatakse kindlat tüüpi sõnade abil, mis loob viisakuse. Paljudes keeltes esitatakse palve ka küsimuse stiilis. Palve esitamiseks viisakas vormis on eesti keeles selleks morfoloogilised vahendid (tingiv kõneviis), sõnalised vahendid (äkki, palun) ning intonatsioonilised vahendid (Pajusalu, 2010). Palve formuleerimist käsitletakse kompleksse oskusena, sest selleks on vaja nii lingvistilisi kui ka sotsiaalseid oskusi (Giovanna & Baroni, 1985).

Arenguteadlaste järgi avaldab lastel palve kasutamise oskusele kõige enam mõju kaks selget faktorit: esiteks teadmised palvete erinevatest keelelistest vormidest ning teiseks palve pragmaatilised reeglid ning kasutamine erinevates sotsiaalsetes situatsioonides. Kuigi lapsed mõistavad ning produtseerivad viisakaid lauseid juba kuueaastaselt, oskavad nad viisakat palvet täiesti spontaanselt, loomulikus keskkonnas alles hilisemas eas, üheksa aastasel kasutada (Giovanna & Baroni, 1985).

Aasamaa järgi peegeldub viisakus ka kõne toonis ja intonatsioonis, milles avalduvad emotsionaalse ja tahtelise mõjuavalduse peened ja keerukad varjundid, mis on ühtlasi abiks oma mõtete ja tunnete väljendamisel (Aasamaa, 1976). Fivela, & Bazzanella (2014) uurimuses on viidatud, et kõneleja kavatsuse ning viisaka käitumise tuvastamisel on tähtis roll lisaks ka kõne prosoodial, mis on väga keele spetsiifiline (Fivela, & Bazzanella, 2014). Prosoodiaks nimetatakse kõnelõikude kestuse ning hääle valjuse ja kõrgusega seoses olevad nähtuseid (EKSS). Hupp & Jungers (2013) on seisukohal, et nii nagu täiskasvanud, on ka lapsed võimelised produtseerima pragmaatilist prosoodiat, kuid nad on vähem tundlikud kui täiskasvanud eristamaks väga peeneid prosoodia nüansside erinevusi (Hupp & Jungers, 2013). Viisakuse seisukohast on oluline osata oma kõne valjusust reguleerida avalikes kohtades, ebaviisakas on teha liiga valju häält, sellega teisi häirida.

2.3 Prosotsiaalsed oskused, eneseregulatsioon

Viisaka käitumise kujunemiseks on lisaks käitumisnõuetest arusaamisele ja järgimisel oluline enesekontrolli ja enesevalitsemise oskus. Laste eneseregulatsiooni kujunemise alustalaks on peetud mängu. Mängu kaudu omandab koolieelik isiksusliku kultuuri alused ja esmased üldinimlikud vaimsed väärtused. Mängust kujunevad välja ka esmased enesekontrolli alged. (Kurm & Lulla, 1990). Mängus peavad lapsed õppima pidurdama oma impulsiivset käitumist ning järgima reegleid. Selle käigus vabanevad piirangutest ning lapsed peavad käituma ise ennast piiravalt. Väga oluline roll on mängul ka laste koostöö oskuse arengule. Verbaalne dialoog aitab kokkulepetele jõuda mängu reeglite ja täitmise osas (Savina, 2013). Mängides õpitakse täitma erinevaid sotsiaalseid rolle ning neile kohaselt ka käituma. Üheskoos tegutsedes õpivad lapsed arvestama kaaslaste soovidega, jätma tahaplaanile oma huvid, püstitama ühiseid eesmärke ja koos tegutsema. (Ugaste, 2005).

Prosotsiaalsete oskustega inimene oskab suhtluses arvestada partneri tunnete ja mõtetega ning püüab teisi aidata ja toetada. Oluline on seejuures partnerite tajumine ja soov neid aidata-toetada. (Hariduse ja kasvatuses sõnaraamat, 2014). Nende oskuste kujunemine algab juba varases lapsepõlves (Kakavoulisa, 2006).

Prosotsiaalse käitumise seisukohast on oluline ka empaatia tundmine. Empaatia on võime samastuda teise inimese valu, ärevuse või kurbuse korral suhtlussituatsioonis (EKSS). Empaatia on oluline mõistmaks teiste abistamise olulisust ning on osa prosotsiaalsest käitumisest. Empaatia tajumist on uuritud palju vanuselise aspektist. Välja on toodud seisukohad, et vanuse kasvades on inimesed võimelised oma reageeringuid komplekssemalt väljendama ning kõrgemas vanuses on tänu kõne arengule võimalik inimestel end verbaalsel teel efektiivsemalt väljendada. Ühtlasi, mida vanemaks laps saab, seda paremini hakkab ta ära

tundma ka olukordi, millal keegi vajab abi (Hoffman, Martin L., 1979). Abistamine ja teiste inimeste tunnete ja mõtetega arvestamine on oluline edukaks suhtlemiseks ning sotsiaalsete situatsioonide tajumisel, kuidas ja milliseid emotsioone on viisakas väljendada.

Uurimustulemustest (2013) lähtuvalt on lapsed võimelised prosotsiaalset käitumist õppima täiskasvanu imiteerimisega ning nad on hiljem võimelised õpitud käitumist (teiste abistamist) üle kandma ka teistesse sotsiaalsetesse situatsioonidesse (Williamson, Donohue, Tully, 2013). Laste abistamise tahte kujunemise juures võib mõju avalda ka lapsevanema tegevus. Vanema sagedane reageerimine lapse tegevusele ning emotsionaalselt usaldusväärne suhe lapse ja vanema vahel võivad kaasa aidata lapse abistamise soovi kujunemisele (Brooker & Poulin-Dubois, 2013). Vanemate andestamisvõimet ning kaitsvat tegevust lapsega on seostatud lapse kõrgema empaatia ja altruismi võime kujunemisega (Harris & Turner, Mary2007).

2.4 Viisakas söömiskäitumine

Ühised söömaajad on tänapäevani seotud traditsioonide ja rituaalidega, tänapäevani nii oluliste sündmuste tähistamisel kui ka igapäevases elus. Seega on oluline tunda kombeid, etiketti, sotsiaalseid norme, et mitte piinlikku olukorda sattuda ja osata viisakalt käituda. Pere ja teistega koos süües saavad lapsed sundimatus õhkkonnas regulaarselt koos olla, vestelda päeva sündmustest ning eelkõige vanemate eeskujul õppida mitmeid elulisi oskusi - häid kombeid, teistega arvestamist ja koostöö tegemist.

Söömisharjumuste kujunemine põhineb harjumuse kujundamise ja kinnitamisel, mis saab alguse kodus. Söömiskäitumine hõlmab iseseisvat ja puhast söömist, söögiriistade õiget kasutamist, tänamist pärast sööki ja koha korrastamist peale söömise lõpetamist jms (Saarits, 2008). Söömiskäitumises tekkinud probleeme seostatakse sotsiaalse õppimise faktoritega. Väga oluliseks mõjutajaks söömiskäitumise kujunemisel peetakse perekondliku söömise ajal toimuvat sotsiaalset interaktsiooni protsessi. Lapse probleemne söömiskäitumine võib olla tingitud arengulistest probleemidest või eelkõige vanemate mõjust, sest ei piiritleta selgelt söömise seonduvaid reegleid: lastel on igal ajal juurdepääs söögile, puuduvad reglementeeritud söögiajad ning neile pakutakse proportsionaalselt vale kogus toitu. Probleemne käitumine võib olla seotud sellega, et vanemad ei julgusta piisavalt oma lapsi eakohaselt sööma ning ei paku piisavalt abistavaid ning efektiivseid juhised sotsiaalselt kohase söömiskäitumise modelleerimiseks (Sanders, Patel, Grice, Shepherd, 1993). Väga oluline söömisharjumuste kujunemisel on vanemate eeskuju. Vanemad, kes söövad lauareeglite kohaselt, aitavad ka lastel matkida korrektseid kombeid. Tähelepanu peaks suunama söögiriistade kasutamise tavale, arvesse tuleks võtta asjaolu, et kuigi võib tunduda,

et igapäevane viisakas käitumine söögilauas on tülikas, on söögiriistade kasutamise vilumuse kujunemiseks lastel vaja pikaajalist praktikat, mis jääb neil saamata, kui vanemad lõikavad lastele toidu lahti või käitatakse kombekalt vaid pidupäevadel (Roots, 1984). Väga oluliseks oskuseks peetakse pidulikke õhtusööke. See mitmetahuline tegevus hõlmab etiketi, enesehügieeni, matemaatikat ning sotsiaalsete oskuste tundmist. Shepherd (2009) järgi on neid oskusi on võimalik arendada alustades oskuse teadvustamisest ning juhendamisest, seda modelleerimise, kaaslaste, rollimängude ning tagasiside abil õpetades, samas ise eeskujuks olles (Shepherd, 2009).

2.5 Viisakus konfliktides

Alati leidub inimesi, kes ei soovi teistega suhelda, kes pole meeldivad suhtluspartnerid või ei vestle teemadel, mis on kuulajale meelepärane. Viisakas inimene kuulab vestluses ära ka seisukohad, mis talle ei meeldi ning talitseb oma negatiivseid emotsioone ning on valmis vabandama oma eksimuse korral.

Roots on maininud, et selleks, et vestluses viisakaks jääda, peab vestlejal olema vaidluskultuuri, mille olulised komponendid on loogilisus ja kannatlikkus, võimalus kuulavalt arutleda ning oskus oma seisukohta suhtlemise ajal ümber hinnata. Väga tähtis on vanemate eeskuju suhtlemisel koduses keskkonnas ning nende poolne suhtlemisreeglite selgitamine. See peaks olema selline, et lapsed ei arvaks, et eksisteerib kaks erinevat käitumisvormi: üks täiskasvanutele, teine lastele (Roots, 1984).

Konfliktides käitumise oskust võib kõrvutada sotsiaalse probleemilahendus- ja koostöö oskusega. See on kognitiivne -afektiivne protsess käitumises, mille eesmärk on lahendada sotsiaalses keskkonnas tekkinud reaalse elu probleeme. Probleemilahenduse oskus hõlmab ka emotsioonide talitsemise ning heaolu aspekti (Siu, Andrew, Shek, Daniel, 2010). Juba koolieelses eas on lapse kõne areng jõudnud tasemele, mis võimaldab tal arusaamatusi lahendada ka verbaalselt (Männamaa & Marats, 2008). Ka vabandamine ja andeks palumine peaks toimuma selles eas juba ilma meeldetuletamiseta (Saarits, 2005). Laste koostöö- ning probleemilahendus oskuste kujunemisel on väga oluline interaktsioon täiskasvanute ja eakaaslastega (Göncü & Weber, 2010).

3. Käitumisharjumuste kujundamine

Sotsiaalses ühiskonnas elamine eeldab sotsialiseerumist. Sotsiaalsetes suhetes osalemine õpetab käitumisviise, mis on ühiskonna poolt aktsepteeritud. Neid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisviise õpitakse juba varases lapsepõlves: koostöö oskusi, teiste abistamist ja teistega arvestamist, kombeid ning positiivsete suhete loomist teistega.

Keskkonnal on laste psühho-sotsiaalsele arengule väga suur mõju (Dereli, Akaroglu, Gulriz, 2011).

Lapse kõige lähem sotsiaalne keskkond on tema perekond (Männamaa & Marats, 2008). Perekondlik õhkkond mõjustab ja vormib last veel enne, kui ta mõistuspärastele suhtlemisvormidele vastuvõtlik on. Laps võtab omaks selles käibivad normid ja sobitab oma käitumise nendega (Kurm, 1985). Perekonnas õpivad lapsed vanematelt hoiakuid inimestega suhtlemist, kombeid ja elutarkusi. Varasest east matkivad lapsed täiskasvanuid ja omandavad arusaama, sellest mis on hea ja mis on halb (Tuulik, 2006).

Viisakaid kombeid peetakse peamiselt harjumuse, pideva eeskuju järgimise tulemuseks. Harjumuste baasil arenevad kombed, tavad ning sotsiaalsed harjumused, mis on ühiskonnas olulised. Harjumused juurutatakse mingi tegevuse kordamisega; ühe ja sama tegevuse kordamine on vajalik tingimus harjumuste loomiseks. Kordamine peab eriti alguses olema võimalikult sage. Samuti ei tohiks lubada erandeid, mis võivad hävitada saavutatud tulemused (Tuulik, 2006). Uue harjumuse täitmisest ei tohiks loobuda enne kui see on kindlalt juurdunud (Kurm, 1985).

Lapsele on käitumise õppimisel vajalik inimese eeskuju, keda austatakse ja kelle autoriteedi abil saab ise paremaks muutuda. Eeskuju baasil arenevad aja jooksul ideaalid. Ideaali kujunemise aluseks on lapse suhtumine ja orienteerumine: nii talitada on hea, nii aga halb (Tuulik, 2006). Bandura ja McDonaldi (1963) järgi on lastel suurem valmisolek omandada neid jooni, mida väärtustavad ning eelistavad neile tähtsad inimesed (Veisson & Veispak, 2005).

Käitumismallide ja väärtusorientatsioonide kujunemisel on oluline roll lapsevanematel. Väga olulised on nende vahetel eeskujul ning mõjul kujunenud hoiakud ja väärtused, mis on väga püsivad ning nende mõjul kujuneb lapsel ka üldine ellusuhtumine ja püüdluste tase (Krull, 2001). Veissoni järgi on väärtused ka arusaamade, käitumisviiside ja iseloomu kujunemise aluseks (Veisson, 2010).

4. Uurimistöö eesmärk ja hüpoteesid

Käesolev uurimistöö käsitleb laste käitumiskultuuri kujunemise aspekte. Töö autorile teadaolevalt on väga palju uurimusi läbi viidud lapse sotsiaalse arengu taseme välja selgitamiseks, kuid uurimus, mis keskenduks koolieelikute, (vaid) käitumiskultuuri (viisakus, lauakombed, käitumine avalikkuses) saavutamise aspektidele, eelnevalt Eesti lapsevanemate seas uuritud pole. Sellest lähtuvalt püstitas töö autor järgnevad eesmärgid ning hüpoteesid laste käitumiskultuuri uurimiseks.

4.1 Käitumiskultuuri olulisus võrreldes teiste kasvatustegevuse valdkondadega

Eelnevast lähtudes võib oletada, et käitumiskultuuri kujunemine on seotud inimese sotsiaalse arenguga (Krull, 2001) ning see on mõjutatud ühiskonna sotsiaalsetest käitumisnormidest (Kera, 1999). Sellest lähtuvalt võib eeldada, et need aspektid, mida peetakse ühiskonnas oluliseks ning mida väärtustavad lapsevanemad, suunavad ja juhivad laste kasvatuses tehtavaid valikuid (Hirsijärv, 1998) ning mõjutavad seeläbi lapsi ja nende käitumist. Sellest tuleneb ka käesoleva uurimuse esimene eesmärk:

uurida, milline on lapsevanemate hinnangul käitumiskultuuri olulisus võrreldes teiste kasvatustegevuse valdkondadega.

Eestis läbiviidud uurimuse järgi (Veisson, 2009) väärtustatakse laste, õpetajate ning vanemate seas kõige kõrgemalt hariduslikke saavutusi. Tulemused näitasid, et kõrgelt hinnatakse ka ausust, viisakust ning distsipliini, mis on ühtlasi ka käitumiskultuuriga seonduvad väärtused. Sellest lähtub ka käesoleva töö esimene hüpotees:

H1: Lapsevanemad hindavad last kasvatades käitumiskultuuri kõrgemalt kui teisi kasvatusvaldkondi.

4.2 Vanemate mõju olulisus lapse käitumiskultuuri kujundamisel

Tuuliku (2006) järgi on käitumise õppimisel lapsele vajalik inimese eeskuju, keda austatakse ja kelle autoriteedi abil saab ise paremaks muutuda. Lastel on suurem valmisolek omandada neid jooni, mida väärtustavad ning eelistavad neile tähtsad inimesed. Inimese lähedasemad sotsiaalsed keskkonnad on koolieelses eas tema perekond, paljudele lisaks ka lasteaed (Männamaa & Marats, 2008). Kuna nendes keskkondades viibib laps igapäevaselt ning loob suhteid, siis võib eeldada, et nii vanemate, lasteaiaõpetajate kui ka laste eakaaslastel on oma eeskuju ja interaktsioonidega oluline mõju laste käitumiskultuuri kujundamisel. Bandura ja McDonald (1963) seisukoha järgi on lastel suurem valmisolek omandada neid jooni, mida väärtustavad ning eelistavad neile olulised inimesed, milleks on kindlasti lapsele vanemad, siis sellest tulenevalt püstitas käesoleva töö autor töö teiseks eesmärgiks uurida lähemalt:

vanemate mõju olulisust lapse käitumiskultuuri kujundamisel.

Eelnevast lähtub töö teine hüpotees:

H2: Lapsevanemad peavad laste käitumiskultuuri kujundamisel võrreldes teiste lähedaste inimestega olulisemaks enda eeskuju.

4.3 Lapsevanema käitumiskultuuri mõju lapse käitumiskultuurile

Senine kirjandus on väga palju käsitletud sotsiaalse õppimise teooriat lapse arengu seisukohast (Bandura & McDonald, 1963), mille kohaselt õpitakse käitumist teisi matkides

ning jälgides, kuidas inividid käituvad erinevates sotsiaalsetes situatsioonides ning keskkondades. Seega võib eeldada, et ka viisaka käitumise ja kommete õppimine toimub imiteerimise abil ning lapse jaoks on need eelkõige tema vanemad, kelle käitumist järgitakse ning jäljendatakse. Eelnevast lähtub töö kolmas hüpotees:

H3: Lapsevanema käitumiskultuur on positiivses seoses laste käitumiskultuuriga.

See tähendab, et lapsevanema ja lapse käitumiskultuuri eri aspekte omavahel võrreldes, peaks uurimistulemused näitama, et mida rohkem järgib lapsevanem erinevaid viisakusnorme, seda rohkem täidab neid ka laps. Selle abil on võimalik hinnata, kas vanemate käitumiskultuur mõjutab nende laste käitumiskultuuri.

4.4 Võtted ja vahendid käitumiskultuuri mõjutamiseks

Eelnevalt on välja toodud, et kasvatustegevuse abil on võimalik parendada laste kuulamis-, konfliktilahendusoskust, juhiste järgi tegutsemist ning arusaamist sellest, millal sobib mida öelda (Sheridan, al., et 2011). Need sotsiaalsed oskused ning paljud teised eelnevalt välja toodud kompetentsused (prosotsiaalne käitumine, emotsionaalne kompetentsus, pragmaatiline kompetentsus, verbaalsete ja mitteverbaalsete suhtlusvahendite kasutamine, söömiskäitumine) on olulised edukaks suhtlemiseks ning ühiskonna normide järgi käitumiseks ning elamiseks ehk käitumiskultuuri saavutamiseks. Vanemate ja teiste kasvatajate jaoks on oluline teada, milliste vahenditega eelnimetatud pädevuste kujundamine ning arendamine on laste puhul efektiivne ning mida oleks kasulik kasvatustegevuses vältida. Sellest tuleneb käesoleva töö esimene uurimisküsimus:

UK1: Milliseid võtteid ja vahendeid kasutavad lapsevanemad lapse käitumiskultuuri kujundamisel?

4.5 Vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile

Lapsevanemate jaoks on oluline teada, millised käitumiskultuuri aspektid on laste seas probleemsed, et nende arendamisele tähelepanu pöörata. Vanemate teadmatus, saamatus ning oskamatus lapse kasvatamisel kahjustavad nii indiviidi kui ühiskonda (Kurm, 1985). Seetõttu on oluline vanemate teadvustamine ja harimine kasvatusteaduste valdkonnas. Vanemate hinnangu abil soovitakse uurida laste käitumiskultuuri kitsaskohti ning arutleda, kas antud puudujäägid on põhjustatud lapse arengutasemest või valesst kasvatustegevusest, eeskujust. Sellest lähtuvalt on töö teiseks uurimisküsimuseks:

UK2: Milline on vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile?

4.6 Kokkuvõtte käesoleva töö eesmärkidest ja hüpoteesidest

Käesolevas uurimistöös on käitumiskultuuri paremaks mõistmiseks püstitatud viis uurimiseesmärki:

1. Käitumiskultuuri olulisus võrreldes teiste kasvatustegevuse valdkondadega;
2. Vanemate eeskuju olulisus lapse käitumiskultuuri kujundamisel;
3. Lapsevanema käitumiskultuuri mõju lapse käitumiskultuurile;
4. Võtted ja vahendid käitumiskultuuri mõjutamiseks;
5. Vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile.

Uurimistöe eesmärkide lähemaks uurimiseks püstitas autor kolm hüpoteesi ning kaks uurimisküsimust:

- *H1: Lapsevanemad hindavad käitumiskultuuri last kasvatades kõrgemalt kui teisi kasvatusvaldkondi.*
- *H2: Lapsevanemad peavad laste käitumiskultuuri kujundamisel võrreldes teiste lähedaste inimestega olulisemaks enda eeskuju.*
- *H3: Lapsevanema käitumiskultuur on positiivses seoses laste käitumiskultuuriga*
- *UK1: Milliseid võtteid ja vahendeid kasutavad lapsevanemad lapse käitumiskultuuri kujundamisel?*
- *UK2: Milline on vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile?*

5. Metoodika

5.1 Valim

Uurimuses osales 24 6-7- aastaste laste lapsevanemat. Valim koosneb kahes Tartu linna lasteaias käivate laste lapsevanematest (kokku 3st rühmast). Valimisse kuulus Tartu linna munitsipaallasteaiad ning eralasteaiad, mille direktoritega kontakteeruti telefoni teel ning kokku lepitud kohtumistel. Ankeet paluti täita 50 lapsevanemal, kellest tagastas ankeedi 27, millest 3 olid täitmata.

5.2 Mõõtevahend

Mõõtevahendina kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit, töö autori koostatud küsitlust (Lisa 1). Kokku oli ankeedis 75 küsimust, millest 11 olid avatud küsimused. Ankeet oli jagatud kolmeks osaks. Küsimustikuga sooviti välja selgitada lapse ja lapsevanemate käitumiskultuuri kohta käivat informatsiooni ning perekonna üldandmeid (vanema haridustase, lapse vanus/sugu, perekonna mudel). Avatud küsimused keskendusid vanemate kasvatustegevuse kohta informatsiooni saamiseks, täpsustasid valikvastustega küsimusi lapse

(söömiskäitumise, avalikus kohas käitumise ja keele kasutuse) kohta ning lapsevanemate enda hinnangu välja selgitamiseks oma lapse käitumiskultuuri kujundajana. Valikvastustega küsimusi hinnati 5- palli süsteemis, millest väärtus 1 tähendas „Pole oluline“, 2 „Väheoluline“, 3 „Ei oska öelda“, 4 „Oluline“ ning 5 „Väga oluline“ või 1 „Pole mõjutanud“, 2 „Vähene mõju“, 3 „Ei oska öelda“, 4 „Oluline mõju“, 5 „Väga oluline mõju“. Iga vastaja sai ankeedi lahtises ümbrikus, mis paluti anonüümsuse tagamiseks tagastada kinni kleebituna.

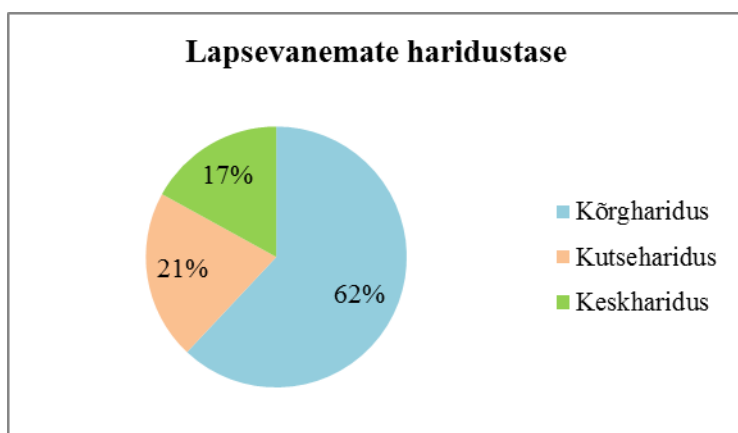
5.3 Protseduur

Uurimuse läbiviimiseks küsiti nõusolekut lasteaedade direktoritelt ja juhatajatelt, kes vaatasid ankeedi üle ning andsid nõusoleku käesoleva uurimuse läbiviimiseks. Ankeedid anti lasteaiaõpetajatele koos juhustega, kellele ja mis aja jooksul ankeetküsitlusi laiali jagada. Rühma õpetajad kogusid nädala jooksul lapsevanemate tagastatud küsitlused kinnistes ümbrikutes, mis edastati töö autorile. Uurimus viidi läbi 6-7 -aastaste laste vanemate seas 2014. aasta aprillikuus. Andmete seosehüpoteeside kontrollimiseks kasutati Pearson'i korrelatsioonanalüüsi. Andmetöötluseks kasutati tabelarvutusprogrammi MS Excel funktsioone (põhiliselt Corell ja Pearson). Olulisemad tulemused on esitatud joonistel. Lahtiste küsimuste analüüsimisel tuuakse välja kõige sagedamini esinenud vastusevariandid.

6. Tulemused

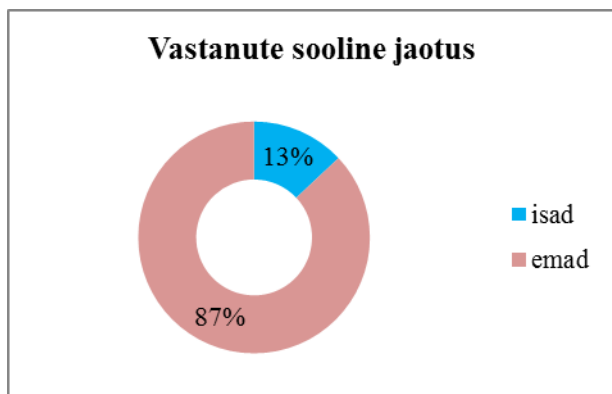
6.1 Perede üldiseloostus:

Lapsevanemate haridustase: kõrgharidusega lapsevanemaid 62% (n= 15/24), keskkharidusega 21 % (n=5/24), kutseharidusega 17 % (n=4/24) lapsevanemat (Joonis 1)

Joonis 1- Ankeedi täitnud lapsevanemate jaotus vastavalt haridustasemele

Ankeedile vastanute seas oli emade ja isade osakaal järgnev: isad 13 % (n= 3/24), emad -87% (n=21/24) (Joonis 2).

Joonis 2- Uurimuses osalenud emade ja isade osakaal

Lapsi kasvas peredes järgnevalt: 1 laps oli 13 peres, 2 last oli 10 peres ning, 3 last ühes peres.

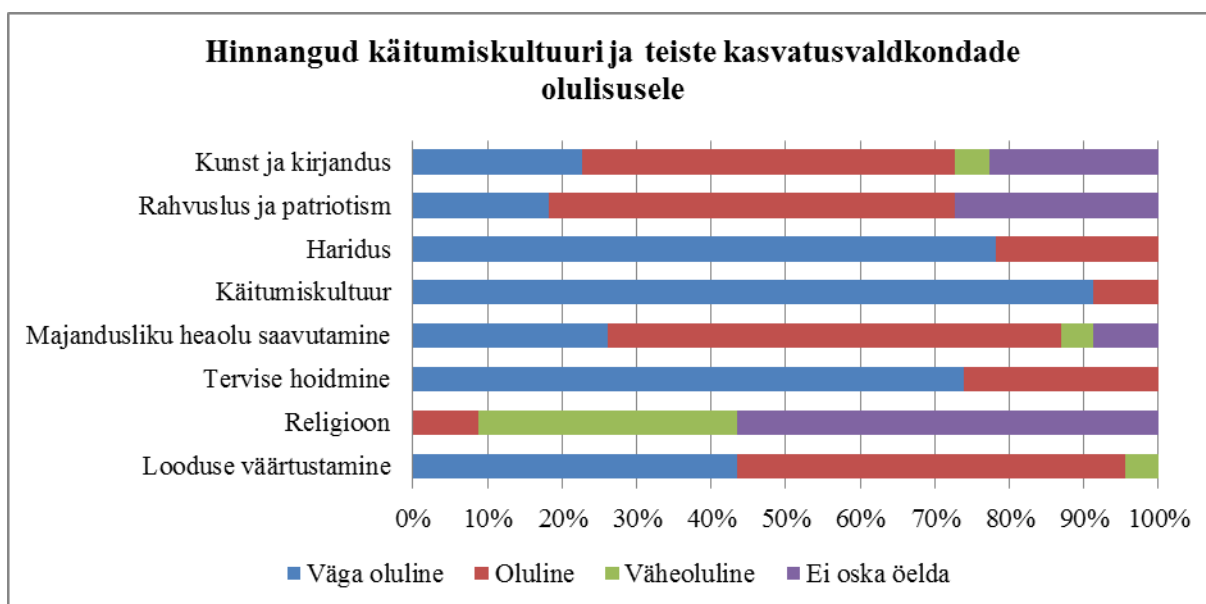
Ankeetide põhjal oli laste keskmine vanus 6 aastat ja 8 kuud. Noorim uuritav laps oli 6- aastane ja 1- kuune. Vanim uuritav laps 7 aasta ja 11 kuune.

6.2 Käitumiskultuur ja teised laste kasvatusvaldkonnad

Ankeedi esimese ploki alaosa esimese küsimusega (Lisa 1, küsimused 1-8) sooviti välja selgitada kui oluliseks peavad vanemad käitumiskultuuri teiste valdkondade seas oma last kasvatades.

Uurimistulemused kinnitasid hüpoteesi, et vanemad hindavad käitumiskultuuri last kasvatades kõrgemalt kui teisi kasvatus valdkondi.

Käitumiskultuuri pidasid väga oluliseks üle 90% vastanutest (21 vastanut 23st) ning oluliseks 2 lapsevanemat. Olulisuselt järgnevateks pidasid küsimustele vastanud haridust ja tervise hoidmist, mida pidasid väga oluliseks vastavalt 18 ja 17 inimest ning oluliseks 5 ja 6 inimest. Kõige problemaatilisem oli vastajate jaoks hinnangu kujundamine religiooni küsimuses (13 vastanut 23st ei osanud selle mõju hinnata). (Joonis 3)

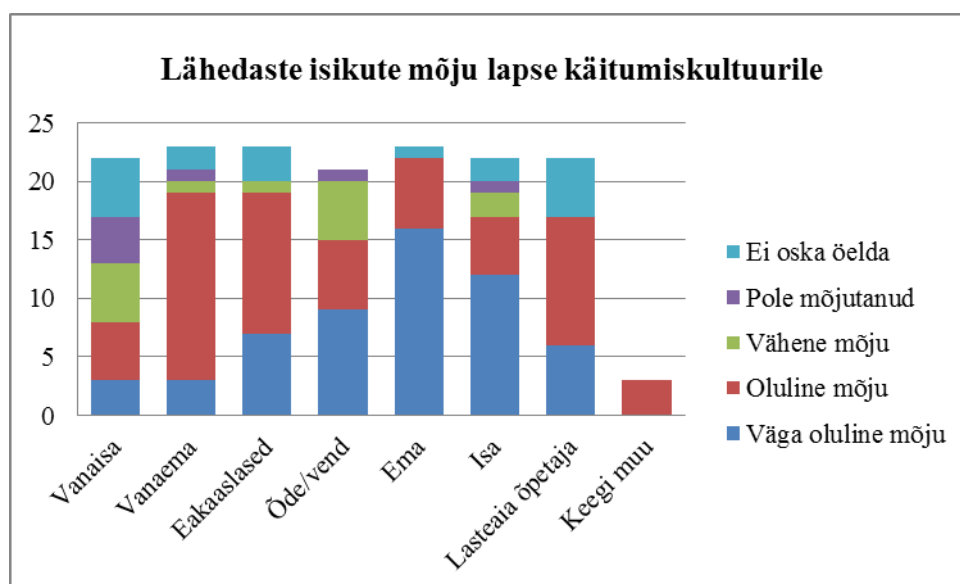
Joonis 3- Käitumiskultuuri olulisus teiste valdkondade seas

6.2 Lapsevanemate ja teiste lähedaste inimeste mõju lapse käitumiskultuurile

Küsimuse: „Kes järgnevaist isikutest on mõju avaldanud Teie lapse käitumisele? (Lisa 1, küsimus 68) eesmärk oli välja selgitada, kui oluliseks hindavad vanemad enda ja teiste lähedaste isikute mõju lapse käitumisele.

Hüpotees, et lapsevanemad peavad oma laste käitumiskultuuri kujundamisel võrreldes teiste lapsele lähedastele isikutega kõige olulisemaks enda eeskuju leidis kinnitust.

Kõige olulisemaks pidasid küsimusele vastanud ema mõju: väga oluliseks pidasid ema mõju ligikaudu 70% vastanutest (16 vastajat 23st) ning oluliseks ligikaudu veerand vastajatest (6-23st). Väga oluliseks hindasid ligikaudu pooled vastajad ka isa rolli (12 vastanut 22st). Samuti hinnati võrdlemisi kõrgelt vanema ja eakaaslaste mõju –80% ehk 19 vastanut 23st pidasid nende mõju kas väga oluliseks või oluliseks. Samuti toodi oluliste mõjutajatena ühel korral välja tädi ning teisel juhul treener. (Joonis 4)

Joonis 4- Lapsevanemate hinnang lähedaste inimeste mõjule laste käitumiskultuuri kujundajana

6.4 Lapsevanema käitumiskultuuri mõju lapse käitumiskultuurile

Autor võrdles vanemate hinnanguid oma lapse käitumise ja lapsevanema käitumise kohta küsimustega 9-34 ning 47-67. (Lisa1). Hüpotees, et lapsevanema ja lapse käitumiskultuuri vahel on positiivne seos, ei leidnud kinnitust.

Tabel 1. Seos lapsevanema ja lapse käitumiskultuuri komponentide vahel

Võrreldavad küsimused	Küsimuse sisu	Seose tugevus
9- 48	Noa ja kahvliga söömine	r=0, 26
11- 53	Tervitamine ruumi sisenedes	r=-0,18
16-50	Teatris teiste mitte häirimine	r=-0,01
20-55	Isikliku puhtuse eest hoolitsemine	r=0,18
22-53	Vestluses oma kõnevooru ootamine	r=-0,05
23-60	Tänuikkuse väljendamine õnnitluste ja kingituste eest	r=0, 27
26-59	Teistega arvestamine	r=-0,2
28- 47	kellaaegadest kinni pidamine	r=0,16
32- 58	Järjekordades seistes ootamine	r=0,13

34- 67	Söömine kellaaegadest sõltumata	r=0, 16
--------	------------------------------------	---------

r- Pearson`i korrelatsiooninäitaja

Uurimistulemuste põhjal ei ole võimalik kinnitada hüpoteesi, mille järgi on lapsevanema ja lapse käitumiskultuuri vahel positiivne seos. Teatud käitumiskultuuri komponentide puhul võib täheldada positiivset seost (Tabel 1), kuid antud valimi suuruse juures ei ole need statistiliselt usaldusväärsed: usaldustaseme 0,05 juures on kriitiliseks piiriks 0, 35-0,42. Nii tugevat seost aga ei esinenud ühegi uuritava komponendi puhul.

6.5 Võtteid ja vahendeid käitumiskultuuri mõjutamiseks

Käesoleva uurimisküsimusega soovis autor uurida, milliseid võtteid ja vahendeid kasutavad vanemad lapse käitumiskultuuri saavutamiseks (Lisa 1, küsimus 41, 42, 43).

Küsimusele, kuidas olete last premeerinud hea käitumise eest või karistanud ebaviisaka käitumise eest, nimetati sõnalist kiitmist 15 korral ning maiustustega premeerimist 8 korral. 5 korral nimetati preemiatena perekondlikke koosviibimisi (kino, teater, mängumaa) ning telesaadete/filmide vaadata lubamist 6 korda. Ebaviisaka käitumise eest karistamise juures oli karistusvahendina nimetatud nurka seisma panemist 12 korral, selgitamist, kuidas oleks pidanud antud olukorras käituma 8 korral, keeldude kasutamist 3 korral (teleka/ arvuti kasutamine). Laitust mainis ebaviisaka käitumise eest karistusvahendina 1 vastanu ning hüvedest ilma jätmist 5 vastanut. Ühel korral nimetati karistusena ka oma tuppa saatmist ning mänguasja ära võtmist.

Kasvatusevõtetenäitena nimetasid vanemad eeskujuliku käitumise saavutamiseks enda eeskujuks olemist 8 korral ja seejuures ise käitumisreeglitest kinni pidamist 5 korral. 2 korral nimetati tähelepanu suunamist õigele käitumisele (nt ruumi sisenedes öeldakse „Tere!“ jms). Käskluste kasutamist toodi välja 3 korral, näiteks kasutati ka käsklusi: „Ütle tere, aitäh jm“.

Küsimusele, kuidas vanem käitub sobimatute sõnade kasutamisel, vastati ühel korral ignoreerimist, selgitamist 6 korral ning noomitust ja laitmist 1 korral. Ühel korral nimetati ka küsimuse stiilis laitmist: „Kas selline sõna kasutus on ilus?“ või keelamist koos selgitusega.

6.6 Vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile (Lisa 1, küsimused 70, 46)

Püstitaud uurimisküsimusega seadis autor eesmärgiks välja selgitada, millised on vanemate hinnangud oma lapse käitumiskultuuri kujunemisele (Lisa 1, küsimused 46 ja 70).

Küsimusele, milline viisakuskombe harjutamine on olnud väga raske, tõid küsimusele vastanud vanemad kõige enam välja vabandamise õpetamist (8 korral) ning tervitamise

õpetamist ja „Head aega“ ütlemist (5 korral). 2 vastanut nimetasid raskesti harjutatava viisakuskombena ka noa ja kahvliga söömist ning 3 vastanutest teiste jutule mitte vahele segamist.

Küsimusele, kuidas olete rahul oma lapse käitumisega (Lisa 1, küsimus 46), nimetasid lapsevanemad, et on oma lapse käitumisega üldjuhul rahul (17 korral). Üks lapsevanem tõi eraldi välja rahulolu lapse avalikus kohas käitumise oskusega ning kahel korral mainiti, et ollakse rahul söömiskäitumisega toidulauas.

Küsimusele, mida vanem sooviks oma lapse käitumise juures muuta (Lisa 1, küsimus 46), nimetati neljal korral, et laps ootaks vestluses oma kõnevooru/ ei segaks jutule vahele ja ühel korral, et laps ei vaidleks vanemale vastu. Kaks vanemat soovisid, et korda sooviti, et laps kontrolliks paremini oma emotsioone. 3 korral nimetati püsimatust/kärsitust ootamisel ja tegevuste läbiviimisel. Viis lapsevanemat soovis, et nende lapsed tervitaksid teisi.

Küsimusele, kas vanemate mõju oma lapse käitumisele on nende arvates piisav (Lisa 1, küsimus 70), vastas jaatavalt 15 lapsevanemat. 2 lapsevanemat vastas, et mõju on väiksem ajapuudusest tingituna (tööl käimise tõttu).

7. Arutelu

Headele kommetele ja käitumisele pannakse alus kodus, kus laps omandab esimesed muljed elust ja inimestest. Esimesed teenäitajad on lapsele nende vanemad, kes peavad püüdma üksnes head eeskuju näidata, et lapsed võiksid nende poole austusega üles vaadata. Käitumiskultuuri ei saa kasvatada lapsele kindlaid nõudeid esitamata, need peavad olema ühtsed nii emal, isal kui teistel lapsega kokkupuutuvatel olulistel täiskasvanutel. Kui laps on harjunud maast- madalast viisakalt käituma, ei omanda ta hilisemas elus nii kergesti halbu harjumusi ja oskab adekvaatselt käituda igas olukorras (Roots, 1984).

Alljärgnevas osas on käsitletud eelnevalt välja toodud uurimistulemusi arutlevalt selgitades. Kõrvutades varasematel aastatel läbiviidud uurimuste tulemuste ning teoreetiliste lähenemistega.

7.1 Käitumiskultuur ja teised kasvatusvaldkonnad

Uurimistulemused näitasid, et vanemad väärtustavad käitumiskultuuri, haridust ja tervise hoidmist oma kasvatustegevuses kõige kõrgemalt. Käitumiskultuuri tähtsustamine on mõistetav, sest selle mõju on märgatav pea kõigis eluvaldkondades: nii kõnekultuuris kui ka eetikas väärtushinnangute, kommete ning harituse kujunemise mõjutaja. Käitumiskultuuri ja hariduse valdkonda tähtsustati väga oluliseks peaaegu võrdselt, mis võib olla tingitud ka

sellest, et haridus ja käitumine on omavahel seotud. Sellele viitab ka Eesti Vabariigi haridusseadus. Nimelt on Eesti Vabariigi haridusseaduses öeldud, et käitumisnormide süsteem on koos teadmiste, oskuste ja vilumuste ning väärtuste saavutamise osa haridusprogrammide eesmärgist (EV haridusseadus, 1992). Väga oluline valdkond kasvatases on hinnangute põhjal ka tervisel, mille olulisust ei tohiks lapse arengu juures alahinnata. Tervise Arengu Instituut on viidanud, et laste tervist ning heaolu on seotud ka riigi sotsiaal-, haridus-, tervishoiu- ja majanduspoliitikaga, mida mõjutavad täiskasvanute otsused, tegevused ning toimetulek (Tervise Arengu Instituut, 2013). Veidi vähem tähtsustati looduse väärtustamist, rahvuslikkust ja patriotismi ning kunsti ja kirjandust ning töökasvatust. Religiooni peeti üldiselt ebaoluliseks või vähetähtsaks valdkonnaks last kasvatades. Religioon võib mõne ühiskonna puhul olla väga tugev väärtuste, arusaamade ja solidaarsuse kujundaja, mis aitab ühtlasi määratleda ühiskonna käitumisnorme. Eesti ühiskonnas pole usklike protsent väga kõrge, mida peegeldab ka 2011. läbi viidud rahvaloendus, mille järgi pidas mõnda usku omaks, vaid 29,3% rahvastikust. Seega on mõistetav, miks see valdkond vanemate hinnangul ebaoluliseks osutus.

Autor eeldab, et lapsevanemate kasvatustegevuse orientatsiooni mõjutab ühiskonna ja tema enda väärtushinnangud. Seega on positiivne, et vanemate jaoks on käitumiskultuuri, hariduse ning tervise väärtustamine väga kõrgelt hinnatud. Hirsijärv on tõdenud, et väärtustel on kasvatases keskne tähendus, ühelt poolt väärtused suunavad ja juhivad kasvatases tehtavaid valikuid, teiselt poolt kasvatus säilitab väärtusi. Kasvatus on protsess, milles ühiskonna kultuuripärandit, selle teadmiste pagasit, väärtusi ja norme antakse õpetamise kaudu uutele põlvkondadele edasi (Hirsjärv 1998).

7.2 Lapsevanemate ja teiste lähedaste inimeste mõju lapse käitumiskultuurile

Tänapäeva perekasvatuse mõistes tuleks pere all mõista võrgustikku, kes on otseselt seotud lastekasvatusega ja kes tagavad pere majandusliku toimetuleku (Mürk, 1993). Käesolevas uurimuses eeldas autor, et vanemad hindavad enda mõju lapse käitumise kujunemisele kõige kõrgemalt. Viidates Krullile (2001) on eelkõige vanemate mõjul kujunevad lastel hoiakud, väärtused ning üldine ellusuhtumine (Krull, 2001). Alljärgneval püüab autor analüüsida lisaks lapsevanematele, teiste isikute võimalikku mõju laste sotsiaalse arengu ja käitumise mõjutamisel.

Lasteaiaõpetaja rolli käitumise kujundamisele on mõistetav. Juhindudes koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast, võib välja tuua, et lasteaias pööratakse suurt tähelepanu käitumise õpetamisele ning väärtuskasvatusele. Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008) on õppevaldkondadena välja toodud kombed,

üldinimlikud väärtused ja üldtunnustatud käitumisreeglid, mida koolieelikute õppekavades käsitletakse ning mis on ühtlasi olulised käitumiskultuuri komponendid. Lasteaias on lastel ettenähtud kindel päevakava ning kokkulepitud rühmareeglid, mis aitavad kujundada ja kinnistada hügieeni-, riietumis-, söömis- ja korraharjumusi (Saarits, 2008). Need tegevused peegeldavad samuti laste käitumiskultuuri ning nende täitmist laste poolt järgivad ja suunavad just lasteaiadepetajad. See, et lasteaiadepetaja mõju lapse sotsiaalsele arengule on kriitilise tähtsusega, kinnitab ka uurimus (Sette, Spinrad & Baumgartner, 2013). On viidatud, et need lapsed, kes käisid täisajaga lasteaias, olid peale lasteaias käimist pädevamad nii sotsiaalsetes kui ka emotsionaalsetes oskustes kui nende eakaaslased, kellel see kogemus puudud (Günindi, 2013).

Perekondades, kus uuritavate lastel olid õed - vennad või üks neist, hinnati ka nende panust suhteliselt kõrgelt käitumiskultuuri mõjutamisel. Nende positiivset mõju pere teiste laste emotsionaalse ja sotsiaalse arengu mõjutamisel on kinnitatud ka vastavateemaline uurimus (Sawyer, et al., 2002).

Vanemate hinnangul avaldavad olulist mõju nende laste käitumisele nende laste eakaaslased. Eakaaslaste olulist mõju lapse arengule on ka paljudes uurimustes kajastatud. Palju on viidatud, et eakaaslastega suhete loomine abil omandatakse sotsiaalseid ja kognitiivseid oskusi ning nende suhete kvaliteet on ühtlasi väga oluliseks eelduseks laste edukaks suhtlemiseks hilisemas eas (Ladd, 1990). Väga oluliseks peetakse koostöö ja prosotsiaalsete oskuste arengut eakaaslastega koos mängides, millele viitasid uurimistulemused, milles lapsed näitasid peale koostööd nõudvate mängude mängimist prosotsiaalsemat käitumist nii kooli kui kodu keskkonnas (Hoppe, Kingsbury, Tony, 2004)

7.3 Lapsevanema käitumiskultuur mõjutab laste käitumiskultuuri

Hüpootees, et lapse ja vanemate käitumiskultuuri vahel on positiivne seos ei leidnud kinnitust.

Kuigi eelnevad läbiviidud uurimused on kinnitanud, et lapsed õpivad käitumist vanemate eeskuju mõjul. Laste käitumise õppimist imiteerimise abil, on ka paljudes uurimustes dokumenteeritud. Laste kalduvus täiskasvanute käitumist kopeerida on väga tugev, et nooremad lapsed jäljendavad isegi täiskasvanute tegevusi, mis ei oma mitte mingisugust tähtsust ja eesmärki (Lyons, Young & Keil, 2007). Intuitiivselt käituvad isegi täiskasvanud vastavalt sotsiaalse õppimise teooriale. Näiteks uudes olukorras- kultuuris vaadeldakse esmalt teiste pealt, kuidas oleks mõistlik käituda ning püütakse seda siis jäljendada kuna puudub ettekujutus kuidas käituda (Williamson & Markman, 2006). Seega on väga oluline, millist käitumiskultuuri jäljendatakse.

7.4 Vanemate kasvatustegevuse mõju laste käitumiskultuuri mõjutamisel

Vanemad sekkuvad ning kontrollivad oma lapse igapäevast käitumist mitmetel kasvatuslikel eesmärkidel. Seda võidakse teha otsestel kasvatuslikel eesmärkidel, nt et peatada hetkel käsilolevat lapse valet käitumist või eesmärgiga, et pikemas perspektiivis kujuneks lastel käitumisoskuste rutiin ning prosotsiaalne käitumine (Kuczynski, Kochanska, 1990). Paljud vanemad nimetasid, et rakendavad kasvatusvahenditest käske ja keelde. Uurimuses on viidatud seostele lapse sotsiaalsete oskuste kujunemise ja vanema käskude rakendamisel. Vanema käsklusi stiilis „Tee...“, nt: „Ütle tere!“, on seostatud lapse prosotsiaalsete oskuste kujunemisega. Lisaks toodi välja, et sellises stiilis käsklust kasutavad vanemad eesmärgiga aidata lapsel omandada mõni uus käitumisviis, nt vabandamine. Laste keelamine vanema poolt stiilis „Ära tee!“, seostati lapse enesekontrolli kujunemise oskusega (Kuczynski, Kochanska, 1990). Nii prosotsiaalsed oskused kui ka eneseregulatsioon on viisaka käitumise väljendamisel olulised.

Tugevaks käitumise mõjutamise tehnikateks on tasude ja karistuste rakendamised (Tropp & Saat, 2008). Käesolevas uurimuses ei nimetanud ükski vanem füüsilise karistamise rakendamist oma lapse käitumise kujundamisel. Kui vanemad nõuavad lapselt teatud käitumist, siis suurema tõenäosusega õpetavad nad selle käitumisviisi lapsele selgeks sõnadega kui füüsilise valuga (McCord, 2009). Vanemate poolne lapse füüsiline karistamine, lapse peale karjumine ning oma pettumuse väljendamine lapse suhtes on uurimuse põhjal seostatud lapse agressiooni ja ärevuse kujunemise sümptomitega (Gershoff et al, et2011). Lapsed, kelle vanemad karistasid neid füüsiliselt, kaldusid ka ise rakendama löömisstrateegiat konfliktide lahendamisel eakaaslastega. Sagedast laksu andmist seostati kõige rohkem laste agressiivsete probleemilahendusoskuse kujunemisega (Simons, Wurtele, 2010). Ükskõik, millist karistust rakendatakse võiksid kasvatajad enne karistamist veenduda, et kas nõuded on lastele ikka teada, mida täiskasvanud nendelt ootavad (Kera, 2004), muidu pole karistamisel tulemust.

Vanemad töid kasvatusvahendina välja laituse kasutamist, milles erinevad meetodid on Levi järgi järgnevad: ignoreerimine, demonstratiivne hinnangu mitte andmine ja mitte märkamine. Vanematel tuleks seejuures hoiduda üle pakkumast: tuleb teha vahet käitumise ja inimese mitte tähelepanemise vahel (Levi, 1987).

Käesolevates uurimistulemustes peegeldus vanemate kasvatustegevuses, et nad rakendavad laste käitumise kujundamiseks selgitamist, rääkides lapsega, millist käitumist nad lapselt eeldasid ning miks nii on vaja teatud olukorras käituda (Tuulik, 2006). Kinnuneni järgi tuleb selgitamisel silmas pidada lapse arengut, liiga pikad seletused raskendavad lastel

nõudmiste sisu mõistmist. (Kinnunen, 2008).

Mitmed vanemad nimetasid lapse käitumise mõjutamisel enda eeskuju rakendamist. Kasvatusteadlase Kera järgi võib eeskuju olla lapse käitumisele stimuleeriv, aidates teha käitumises valikuid; ning lisaks hariv ja organiseeriv, ajendades teatud tegu, käitumist või suhtumist ning parandav, aidates end parandada muutumise teel (Kera, 2004). Seega on väga oluline, et lastel oleks vanemad, kellelt neid oskusi õppida.

Paljud vanemad nimetasid lapse tasustamist hea käitumise eest materiaalsete vahenditega (maiustused jms). Liigse lapse premeerimisel asjadega, võib tekkida oht, et laps tegutseb vaid selle nimel (Tuulik, 2010). Last tuleks tasustada, kiita siis, kui ta teeb midagi rohkem või paremini, kui nõuavad tema otsesed kohustused. Ergutamist ei vääri mitte ainult lõpptulemus, vaid jõupingutus, püüdlus ennast ületada (Tamm, 1976).

Võttes kokku eelnevaid vanemate tegevusi võib nende rakendamisel eeskujuks võtta sotsiaalse õppimise teooria üldmudeli, kujundamaks oma lapse käitumist. Sotsiaalse õppimise teooria üldmudeli järgi (The International Encyclopedia... 1988) on vaja käitumise õpetamiseks esmalt soovitud õppimiseesmärk tõlkida õpilase soovitava käitumise keelde. See tähendab, et ükskõik, mida õpetada tahetakse, tuleb mõte sõnastada nii nagu soovitav lõpptulemus välja näeb. Teiseks tuleb tähelepanu juhtida uuele tegevusele ja seda proovida ka teha. Selleks võib oodata, millal soovitud tegevus ilmneb spontaanselt ning pakkuda konkreetse tegevusmudelit või selgitada verbaalselt (teoreetiliselt). Kolmandaks: käitumisest tulenevate tagajärgede väljaselekteerimine. Tagajärjed on kas kiitused või laitudused, nende toime peab olema tegevust kinnitav. Viimaks kiitused ja karistused peavad olema korrastatud nii, et kasvandikud teavad nende astmestatust (Tuulik, 2006).

7.5 Vanemate hinnang oma lapse käitumiskultuurile

Suur hulk vastanud lapsevanematest olid oma laste käitumiskultuuriga rahul. Positiivsed hinnangud võisid olla tingitud sellest, et vanemad on oma lastesse väga kiindunud ning ei ole valmis tunnistama, et nende laps mõnes situatsioonis ei käitu eakohaselt või viisakalt. Kindlasti on vanemaid, kes isegi sellest hoolimata, et küsitlus oli anonüümne tahtsid näidata, et nende laps käitub paremini kui tema lapse eakaaslased. Ka Doroshenko (2010) uurimistöös, mis võrdles õpetaja ja lapsevanema hinnanguid oma lapse võimekuse kohta viitas, et vanemad hindasid üldiselt oma lapse võimekust kõrgemaks kui õpetajad.

8. Uurimistöe olulisus, piirangud, ettepanekud

Käesolev bakalaureusetöö annab esmased tulemused Eesti koolieelikute käitumiskultuuri kohta ning vanemate tegevuste kohta selle kujundamisel. See info on

eelkõige oluline lapsevanematele ja lasteaiaõpetajatele.

Käesoleva uurimistöö tulemusi analüüsid võiks arvesse võtta, et vanemate hinnangud on subjektiivsed ning võisid seetõttu tulemusi mõjutada. Lisaks võisid mõned ankeedi küsimused olla delikaatset laadi ja võisid seeläbi uuritavate hinnanguid vastamisel mõjutada. Autor täheldas, et mõned küsimused ankeedis võisid vastajatele ebaselgeks jääda ning seetõttu mõnede küsimuste vastused kordusid.

Käesolev uurimistöö kinnitas, et lapsevanemad peavad käitumiskultuuri oluliseks ent nende kasvatustegevuse rakendamine on vanemate seas varieeruv. Vanemad peavad väga oluliseks lastele käitumise õpetamisel enda eeskujut.

Kuna käesolevas uurimuses osalesid vaid lasteaia käivate laste vanemad ning valim oli küllaltki ühekülgne (valdavalt vastasid lapse emad) ning kuna uurimusse olid kaasatud, vaid Tartu linnas ja selle ümbruses elavad lapsevanemad, ei ole saadud tulemuste põhjal võimalik teha suuri üldistusi. Antud uurimus võiks olla aluseks edaspidiseks uurimistööks, milles kaasatakse valimisse suurem hulk lapsevanemaid ning neid võrrelda ka emade-isade ja laste sugude erinevuste seisukohast.

Tänuõnad

Töö autor tänab uurimuses osalenud lasteaedade juhtkondi ning lapsevanemaid, kes aitasid kaasa uurimuse läbiviimisele, ning Triin Pohlat kommentaaride eest töö koostamisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Autori allkiri:

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus:

Aasamaa, I. (1976). Käitumisest. Tallinn: Valgus, 1976

Armasu, V. – D. (2013). The Concept of Face. A Pedagogical Approach to Politeness.

Central & Eastern European Academic Source, Vol. 12, Issue 1, p9-21. 13p.

Aydoğana, Y., Kılınça., F.-E., Tepetaúba, U. (2009). Identifying parent views regarding social skills. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 1, Issue 1, p1507–1512.

Becker, A. - J. (1994). Pragmatic socialization: Parental input to preschoolers. *Discourse Processes*, Vol 17, Issue 1, January 1994, p131-148.

Burdelski, M. (2010). Socializing politeness routines: Action, other-orientation, and embodiment in a Japanese preschool. *Journal of Pragmatics*, Vol 42, Issue 6, June 2010, p1606–1621.

Brooker, I., Poulin - Dubois, D. (2013). Is parental emotional reliability predictive of toddlers' learning and helping? *Infant Behavior and Development*, Vol 36, Issue 3, p403–418.

Butterworth, G., Harris, M. (2002). Arengupsühholoogia alused. Tartu: TÜ Kirjastus

Coşkun, K. (2014). From what isn't Empathy to Empathic Learning Process. *Social and Behavioral Sciences*, Vol 116, p4932-4938.

Doroshenko, N. (2010). 1. Klassi laste enesehinnangute seosed õpetajate ja vanemate uskumustega ja laste tegelike oskustega. Magistritöö. Külastatud aadressil:

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15230/doroshenko_KELA.pdf?sequence

=1

Eisenberg, N., Sadovsky, A., Spinrad, T.- L. (2005). Associations of emotion – related regulation with language skills, emotion knowledge, and academic outcomes. *New Directions for Child and Adolescent Development*, Vol 109, p109-118.

Erelt, T., Kadakas, M., Kala-Arvisto, U., Kraav, I., Maanso, V., Puksand, H., Tamm, E. (2014).

Hariduse ja kasvatuse sõnaraamat. Kirjastus: Eesti Keele Sihtasutus

- Giovanna, A., Baroni, M.- R. (1985). Linguistic Politeness at Different Age Levels. *Child Development*, Vol 56, n4, p918-27.
- Gershoff, E., Grogan - Kaylor, A., Lansford, J. - E., Chang, L., Zelli, A., Deater – Deckard, Dodge, K. (2007). Parent discipline practices in an international sample: associations with child behaviors and moderation by perceived normativeness. *Cognitive Development*, Vol 22 p489–510.
- Günidi, Y. (2013). An Evaluation of Social Adaptation Skills of Children With and Without Preschool Education Background Based on Their Mothers' Views. *US-China Education Review B*, Vol. 3, n. 2, p 80-90.
- Külastatud aadressil:
<http://eric.ed.gov/?q=peers+affect+preschooler+social+skills&ft=on&id=ED540916>
<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED540916.pdf>
- Göncü, A. & Weber, E. (2010). Preschoolers' Classroom Activities and Interactions with Peers and Teachers. *Early Education and Development*, Vol 11, Issue 1, p93-107.
- Hallap, M., Padrik, M. (2008). Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus
- Hoffman, M. - L. (1979). Conceptual, Methodological, and Value Issues in Empathy Research. Külastatud aadressil:
<http://eric.ed.gov/?ft=on&q=hoffman+empathy+theory&id=ED176850>
- Turner, P., Harris, H., Mary, B. (2007). Parental Attitudes and Preschool Childrens` Social Competence. *Journal of Genetic Psychology*. March 84, Vol 144 Issue 1, p105.
- House, J. (2012). (Im)politeness in cross-cultural encounters. *Language and Intercultural Communication*, Vol 12, n4 , p284-301.

Hoppe, H., Kingsbury, D., Tony, D. (2004). The Game Factory: Using Cooperative Games to Promote Pro-Social Behaviour among Children. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*, Vol 4, p97-109.

Eesti Vabariigi haridusseadus (1992). Riigi Teataja, 12, 192. Külastatud 30.04.2014, aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/111072013005>

Fivela, G., Bazzanella, B. - C. (2014). The relevance of prosody and context to the interplay between intensity and politeness.. *An exploratory study on Italian Journal of Politeness Research: Language, Behavior, Culture*, Vol 10 Issue 1, p97-126.

Hudson, A., Jacques, S. (2014). Put on a happy face! Inhibitory control and socioemotional knowledge predict emotion regulation in 5- to 7-year-olds. *Journal of Experimental Child Psychology*, Vol 123, p36-52.

Hupp, J.- M., Jungers, K.-M. (2013). Beyond words: Comprehension and production of pragmatic prosody in adults and children. *Journal of Experimental Child Psychology*, Vol 115, Issue 3, p536-551

Kakavoulisa, A. (2006). Aggressive and Prosocial Behaviour in Young Greek Children. *International Journal of Early Years Education*, Vol 6, Issue 3, p343-351.

Kera, S. (2004). Üheskoos teel: lapse arengust ja kasvatuses. Tallinn: Ilo Print 2004

Kera, S. (1999). Kasvada kaasinimeseks- saada inimlikuks. Sotsiaalne õppimine ja inimese kõlblus. Tallinn: TPÜ Kirjastus

(<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>).

Kinnunen, S., Veigel, P. (Toim). (2008). *Las ma olen laps*. Tallinn : Allika

Kuczynski, L., Kochanska, G. (1990). Predicting Children's Problem Behaviors from the Content of Maternal Demands. Külastatud aadressil:

<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED319518.pdf>

- Kraav, I. (Toim). (2003). Kodukasvatus ja ühiskond : artiklite kogumik. Tartu Perekasvatuse instituut. Talts, L. „Võimalus õppida lastelt“. Tartu
- Krull, E. (2001). Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001
Koolieelse lasteasutuse õppe valdkonnad. Külastatud aadressil:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>
- Kurm, H. (1985). Lasrevanemtae osa tulevaste perekonnaliikmete kasvatamisel. Tallinn:
Valgus
- Kurm, H., V, Lulla (1990). Kodu ja käitumiskultuur. Eesti rahvaülikoolide metoodikakabinet.
Tallinn: Eesti ühingu "Teadus" juhatuse rotaprint, 1990
- Ladegaard, H. - J. (2001). Politeness in young children's speech: context, peer group
influence and pragmatic Competence. *Journal of Pragmatics*, Vol 36 (2004), p 2003
2022.
- Ladd, G. W. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by
peers in the classroom: Predictors of children's early school adjustment. *Child
Development*, Vol 61, p1081–1100.
- Lin, Grace Hui Chin; Su, Simon Chun Feng; Ho, Hsuang, M.-M. (2009). Pragmatics and
Communicative Competences. Online Submission, Paper presented at the International
Conference on TESOL & Translation (New Taipei City, Taiwan, 2009) . Külastatud
aadressil: <http://eric.ed.gov/?id=ED514939>
- Levi, V. (1987). Mittestandardne laps. Tallinn: Valgus, 1987
- Lyons, D.-E., Young, A.-G., Keil, F.-C., (2007). The hidden structure of overimitation.
Proceedings of the National Academy of Sciences of the Proc Natl Acad Sci U S A.
Dec 11, 2007; 104(50): 19751–19756. Department of Psychology, Yale University,
Box 208205, New Haven, CT 06520. Külastatud aadressil:
http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2148370/#_ffn_sectitle

- Morau, A., Stoica, M., Tomuletiu E. – A., Filpisan, M. (2011). Evaluation of a Program for Developing Socio-Emotional Competencies in Preschool Children. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol30, p2161-2164
- Nærland, T. (2010). Language competence and social focus among preschool children. *Early Child Development and Care*, Vol 181, Issue 5, June 2011, p599-612
- McCord, J. (1997). On Discipline. *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, Vol 8, Issue 3, 1997, p215-217.
- Männamaa, M., & Marats, I. (2009). Lapse üldoskuste areng. E. Kulderknup (Koost & Toim), *Üldoskuste areng koolieelses eas*. Tartu: Studium
- Pajusalu, R. (2010). *Oma keel*. Külastatud aadressil: http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2010_1/OK_2010-1_01.pdf
- Rahvaloendus. (2011) Külastatud aadressil: <http://www.stat.ee/rel2011>
- Roots, H. (1984). Kodu ja käitumiskultuur. Tallinn: Valgus 1984
- Sanders M.- R., Patel, R.- K., Le Grice Bonny & Shepherd, R.-W. (1993). Children With Persistent Feeding Difficulties: An Observational Analysis of the Feeding Interactions of Problem and Non-Problem Eaters. *Health Psychology*, Vol 12, n. 1, p64-73.
- Siu, A., Shek, Daniel T.- L. (2010). Social Problem Solving as a Predictor of Well-Being in Adolescents and Young Adults. *Social Indicators Research*, Vol 95, n3, p393-406.
- Simons, A.-D., Wurtele, S.-K.(2010). Relationships between parents' use of corporal punishment and their children's endorsement of spanking and hitting other children, *Child Abuse & Neglect*, Vol 34, Issue 9, p639–646.
- Shepherd, T.- L. (2009). Teaching Dining Skills to Students with Emotional and Behavior Disorders. *Teaching Exceptional Children Plus*, Vol 5 n5, Article 2.

- Sheridan B.-A., MacDonald D.- A., Donlon, M., Kuhn, B., McGovern, K., Friedman, H. (2011). Evaluation of a social skills program based on social learning theory, implemented in a school setting. *Psychological Reports*. Apr 2011, Vol 108 Issue 2, p420-436. 17p.
- Sette, S., Spinrad T.- L. & Baumgartner, E. (2013). Links Among Italian Preschoolers' Socioemotional Competence, Teacher–Child Relationship Quality, and Peer Acceptance. *Early Education and Development* ,Vol 24, Issue 6, p851-864.
- Smith, C.- L., Calkins, S.- D. & Keane, S.-P. (2006). The Relation of Maternal Behavior and Attachment Security to Toddlers' Emotions and Emotion Regulation . *Research in Human Development*, Vol 3, Issue 1, p21-31.
- Spritz, B.- L., Sandberg, E.- H., Maherb, E. & Zajdelc, R.-T. (2010). Models of Emotion Skills and Social Competence in the Head Start Classroom. *Early Education and Development*, Vol 21, Issue 4, p495-516.
- Savina, E. (2013). Does play promote self-regulation in children? Department of Graduate Psychology, James Madison University, 70 Alumnae Dr., MSC 7401, Harrisonburg, VA 22807, USA; b Department of General and Developmental Psychology, Orel State University, Orel, Russia . Külastatud aadressil:
<http://www.tandfonline.com.ezproxy.utlib.ee/doi/pdf/10.1080/03004430.2013.875541>
- Tamm, L. (1976). Kask ja keeld, tasu ja karistus. Tallinn : Valgus, 1976
- Tervise Arengu Instituut, 2013).Külastatud aadressil:
<http://www.tai.ee/tegevused/tervise-edendamise/laste-ja-noorte-tervise-edendamise>
- Tuulik, M. (2006). Kõlbeline kasvatus. Tallinn: OÜ Vali Press
- Tuulik, M. (2010). Kasvatuse klassika. Tallinn: OÜ Vali Press

Veisson, M. (2009). Values of Estonian Students, Teachers and Parents. *Education Review*,

Vol 6, n5 p67-75. Külastatud aadressil:

<http://eric.ed.gov/?q=values+of+estonian&ft=on&id=ED505721>

Veisson, M., Veispak, A. (2005). "Laps ja lasteaed". Kivi, L.(Koost). Sarapuu, H.

(Koost).Tartu: Atlex.

Williamson, A.-R., Donohue, M.- R., Tully, E.-C. (2013). Learning how to help others:

Two-year-olds' social learning of a prosocial act. *Journal of Experimental Child Psychology* Vol 114, Issue 4, p543–550.

Williamson, R.- A., Markman, E.- M. (2006). Precision of Imitation as a Function of

Preschoolers' Understanding of the Goal of the Demonstration. *Developmental Psychology*, Vol 42, n4, p723-73.

Lisa 1

Lugupeetud lapsevanem!

Lapsed omandavad valdava osa oma käitumismallidest ja hoiakutest vanematelt. Lapsepõlves tekkinud käitumismustrid võivad olla väga püsivad ning kujundada seeläbi järglaste tulevase otsuseid. Te olete esimesteks eeskujudeks, keda laps oma käitumise ja harjumuste kujunemisel matkib. Et saada teavet koolieeliku käitumiskultuuri kujunemise kohta, olen tegemas vastava teemalist uuringut. Kogutud andmete analüüsist tehtud järeldused võivad olla abiks nii Teile kui ka tulevastele lapsevanematele kasvatustegevuses.

Ankeeti täites palun Teil vastata kõigile küsimustele ning anda seeläbi uuringusse oma panus. Küsimustele vastamine võtab aega umbes 15 minutit ning on anonüümne. Andmeid kasutatakse vaid üldistatud kujul järelduste tegemiseks. Täidetud ankeet palun tuua Teie lapse rühmaõpetaja kätte suletud ümbrikus.

Olen meeleldi nõus vastama ka täiendavatele küsimustele.

Ette tänades

Lilian Pai

lilianpai88@gmail.com

58210667

Eripedagoogika tudeng

Tartu Ülikool

I osa

Millist valdkonda kui oluliseks peate (last kasvatades), hinnake skaalal 1-5.

1. Pole oluline 2. Väheoluline 3. Ei oska öelda 4. Oluline 5. Väga oluline						
1.	Looduse väärtustamine	1	2	3	4	5
2.	Religioon	1	2	3	4	5
3.	Tervise hoidmine (toitumine ja liikumine, hügieen)	1	2	3	4	5
4.	Majandusliku heaolu saavutamine (rahaväärtus, töökultuur)	1	2	3	4	5
5.	Käitumiskultuur (viisakus, lauakombed, käitumine avalikkuses)	1	2	3	4	5
6.	Haridus	1	2	3	4	5
7.	Rahvuslus ja patriotism (riigipühad jms)	1	2	3	4	5
8.	Kunst ja kirjandus	1	2	3	4	5

Kuidas kehtivad järgmised väited **Teie lapse** kohta? Tõmmake sobivale variandile ring ümber.

1. Mitte kunagi	2. Harva	3. Ei oska öelda	4. Enamasti	5. Alati		
9.	Sööb noa ja kahvliga	1	2	3	4	5
10.	Küsib luba õue mängima minekuks	1	2	3	4	5
11.	Tervitab õpetajat/ lapsevanemaid/eakaaslast	1	2	3	4	5
12.	Koristab enda tekitatud segaduse (nt mänguasjade ära panek)	1	2	3	4	5
13.	Väljendab oma emotsioone ebatsensuursete sõnadega	1	2	3	4	5
14.	Keeldub pakutavast toidust viisakalt "Ei, tänan"	1	2	3	4	5
15.	Peab kinni lubadustest/ kokkulepetest	1	2	3	4	5
16.	Teatri/kino külastusel püüab teisi oma tegevusega mitte häirida	1	2	3	4	5
17.	Tegeleb söögilauas ettenähtud tegevustega	1	2	3	4	5
18.	Toidulauas ei räägi täis suuga	1	2	3	4	5
19.	Vastab viisakalt küsimustele	1	2	3	4	5
20.	Peab puhtust (nuuskab nina/peseb käsi)	1	2	3	4	5
21.	Annab oma panuse kodustesse majapidamistöodesse	1	2	3	4	5
22.	Väljendab oma soove õigel ajal (teiste jutule vahele segamata)	1	2	3	4	5
23.	Väljendab oma tänu kingituste ja õnnitluste eest	1	2	3	4	5
24.	Hoiab loodust	1	2	3	4	5
25.	Viskab prügi ettenähtud kohta	1	2	3	4	5
26.	Arvestab mänguplatsil, mängutoas mängides teistega	1	2	3	4	5
27.	Laud tema taldriku ümber jääb peale sööki puhtaks	1	2	3	4	5
28.	Peab kinni kellaegadest	1	2	3	4	5
29.	Vajadusel palub viisakalt abi täiskasvanult („Palun aita“ stiilis)	1	2	3	4	5
30.	Kasutab toidunõusid otstarbekalt	1	2	3	4	5
31.	Liigeldes järgib liikluseeskirju (ületab teed ettenähtud kohas, ei kõnni üle muru, ei jookse üle autotee jms)	1	2	3	4	5
32.	Järjekorras seistes ootab oma korda ilma vahele trügimata	1	2	3	4	5
33.	Avalikes kohtades vesteldes kasutab tihti liiga valju häält	1	2	3	4	5
34.	Teie laps sööb siis, kui tal on kõht tühi (olenemata söögiaegadest)	1	2	3	4	5

35. Kuidas käitub Teie laps avalikes kohtades? Kas ta suudab end talitseda (ei tee liiga valju häält, ei jookse ringi)?

.....

.....
36. Kas Teie lapse puhul on tavaline, et praadi süües paneb ta midagi käega suhu?
.....
.....
.....

37. Kuidas käitub Teie laps toidulauas enne sööma asumist? Kas ta nõuab endale sööki või ootab, kuni kord temani jõuab?
.....
.....

38. Kuidas arvestab Teie laps toidulauas teistega? (Kas Teie lapse puhul tuleb ette tooliga kõõlumist, üle laua küünitamist, valjuhäälsel jutustamist, vahelesegamist teiste jutule?)
.....
.....
.....

39. Kuivõrd sagedasti kasutab **Teie laps** järgnevaid viisakussõnu?

1. Mitte kunagi	2. Harva	3. Ei oska öelda	4. Enamasti	5. Alati
-----------------	----------	------------------	-------------	----------

tere	1 2 3 4 5
head aega	1 2 3 4 5
palun	1 2 3 4 5
tänan	1 2 3 4 5
vabandage	1 2 3 4 5
palju õnne	1 2 3 4 5
häid pühi	1 2 3 4 5

40. Kuivõrd kasutab Teie laps oma soove esitades viisakussõnu/ palvet ning millise hääletooniga?
.....
.....
.....

41. Milliseid kasvatusvõtteid olete kasutanud lapse eeskujuliku käitumise saavutamiseks?
.....
.....
.....

42. Kuidas olete last premeerinud hea käitumise eest või karistanud ebaviisaka käitumise eest?
.....
.....
.....

43. Kuidas käitute kui Teie laps kasutab sobimatuid väljendeid/sõnu?

.....
.....
.....
.....

44. Kuidas käitub Teie laps konfliktides täiskasvanuga? Kas Teie laps oskab, taipab ja suudab teistelt vabandust paluda?

.....
.....
.....

45. Kas mõningate viisakuskommete harjutamine on olnud väga raske? Kui on, siis milliste?

.....
.....
.....
.....

46. Mis osas olete oma lapse käitumisega rahul? Mida sooviksite muuta?

.....
.....
.....
.....

II osa

Kuidas kehtivad järgmised väited **Teie kohta**? Märkige vastus ringiga.

1. Mitte kunagi	2. Harva	3. Ei oska öelda	4. Enamasti	5. Alati	
47. Jõuate kõikjale õigeaegselt	1	2	3	4	5
48. Lauakombeid järgides kasutate nuga ja kahvlit	1	2	3	4	5
49. Püüate süüa koos perega	1	2	3	4	5
50. Teatris/kinos püüate teisi külastajaid oma tegevusega mitte häirida (<i>jutuajamise, paberikrabina ja mobiilihelina vältimine</i>)	1	2	3	4	5
51. Söögilauas istudes ootate sööma asumisega kuni kõigil on toit ees	1	2	3	4	5
52. Peale toidu söömist tänate toidu valmistajat	1	2	3	4	5
53. Vestluses kuulate ära ka seisukohad, mis Teile ei meeldi (vahele segamata)	1	2	3	4	5
54. Keeldute viisakalt toote/teenuse mitte soovimisel	1	2	3	4	5
55. Hoolitsete isikliku puhtuse eest	1	2	3	4	5
56. Teietate isikuid, kellega pole eelnevalt kokku puutunud	1	2	3	4	5
57. Toidu mitte meeldimisel avaldate selle kohta oma arvamust	1	2	3	4	5
58. Pikkades järjekordades seistes otsite võimaluse ettepoole saamiseks	1	2	3	4	5
59. Sulgete televiisori, kui see kedagi häirib	1	2	3	4	5
60. Õnnitlusi ja kingitusi saades soovite väljendada oma tänulikkust	1	2	3	4	5
61. Koristate enda järelt (nt toidunõud, riided, töölaud)	1	2	3	4	5
62. Pidupäevadel sööte koos perega	1	2	3	4	5
63. Ruumi sisenedes/väljudes kasutate viisakusõnu: nt „Tere“, „Head aega“ jms	1	2	3	4	5
64. Järgite liikluseeskirju	1	2	3	4	5

65. Peate kinni teistele antud lubadustest/kokkulepetest	1	2	3	4	5
66. Eksimuse korral olete valmis vabandama	1	2	3	4	5
67. Söömiseks valite ajad, mis Teile sobivad (mitte söögiaegade järgi)	1	2	3	4	5

68. Kes järgnevaist isikutest on mõju avaldanud Teie lapse käitumisele? Palun hinnake skaalal 1-5

1. Pole mõjutanud 2. Vähenenud mõju 3. Ei oska öelda 4. Oluline mõju 5. Väga oluline mõju

Vanaisa	1	2	3	4	5
Vanaema	1	2	3	4	5
Eakaaslased	1	2	3	4	5
Õde/Vend	1	2	3	4	5
Ema	1	2	3	4	5
Isa	1	2	3	4	5
Lasteaia õpetaja	1	2	3	4	5
Keegi muu, kes?	1	2	3	4	5

69. Milline on Teie keele kasutus ebatsensuursete sõnade osas? Palun märkige, kas nõustute järgnevate väidetega.

Üldiselt ei kasuta, aga kui süda väga täis on, siis juhtub	nõustun/ ei oska öelda /ei nõustu
Ise ei kasuta, aga ei jõua alati reageerida, kui lapsed kasutavad	nõustun/ ei oska öelda/ ei nõustu
Tänapäeva keel on nii muutunud, et kõik kasutavad, meie ka	nõustun/ ei oska öelda/ei nõustu

70. Kui Teie mõju lapse käitumisele on väiksem, kui Te tahaksite, siis millest see võib põhjustatud olla? (ajapuudus, lapse viibimine lasteaias/vanavanemate juures, muud põhjused, millised?

.....

III osa

71. Kes kuuluvad perekonda?

.....

72. Kes täitis küsimustiku? Palun tõmmake joon alla

Ema/ Isa / Muu (kes?).....

73. Palun märkige lapsevanema(te) haridustase:
Ema: põhi/kesk/kutse/kõrgharidus
Isa: põhi/kesk/kutse/kõrgharidus

74. Palun kirjutage oma lapse kohta *poeg* või *tütar*

75. Lapse vanus:aastatkuud

Anonüümsuse tagamiseks palun tagastada küsimustik kinnises ümbrikus rühmaõpetajale.

Täna Teid osalemast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Lilian Pai

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 14.09.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Lapsevanemate tegevus ja hoiakud koolieelikute käitumiskultuuri mõjutamisel,
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Inger Kraav,

(juhendaja nimi)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 14.05.2014 *(kuupäev)*